

«Ήμωνα κι εγώ εκεί με το κόκκινο βρακί ...»

Η θεσσαλική επαρχία
Αγιάς και η Αγιά

ΚΕΙΜΕΝΑ:

ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΚΟΡΟΜΗΛΛΑ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:

ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

[Από το περιοδικό ποικίλης ύλης
SORED

Ιανουάριος - Μάρτιος 1976]

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

με το δικό μας μάτι

Μια στενόμακρη κοιλάδα στ' ανατολικά της Λάρισας, η μοναδική ανάσα του απέραντου κάμπου προς τη θάλασσα –το Μαυροβούνι στα νότια, ο Κίσσαβος

στα βορινά, ανατολικά το Αιγαίο και πέρα μέσα απ' το πέλαγο οι όγκοι της Χαλκιδικής· οπωροφόρα δένδρα –μηλιές πολλές, ροδακινιές– πυκνά δάση, βαλανιδιές και πλατάνια, ρυάκια, χείμαρροι και ρεματιές, λαγοί, φασιανοί, αποδημητικά πουλιά, λύκοι και πάπιες και χήνες, πρόβατα και γίδια, κάμποσα γεωργικά μηχανήματα και πάμπολλα ερείπια, φαγωμένα τα περισσότερα απ' την πολυκαιρία, τους κατακτητές, τις ανελέητες μπουλντόζες και τα τρακτέρια –μια άγνωστη σχεδόν περιοχή ακόμα και για τους γνωρίζοντες τα βυζαντινά και τα άλλα κατάλοιπα της ιστορίας μας.

Η επαρχία Αγιάς, μικρή συμμαζεμένη επαρχία του νομού Λαρίσης, μπορεί ακόμα να περηφανεύεται ή να παραπονιέται πως ξεχάστηκε από τα προγράμματα τουριστικής ανάπτυξης, πως μοναχά στην παραλία της ξεφύτρωσαν μερικά προχειροφτιαγμένα, άγουστα (και κακόγουστα) καλοκαιρινά σπιτάκια ντόπιων, κι αυτά σε περιορισμένη έκταση, και πως αυτή, περίφημη άλλοτε για τα μεταξωτά της, τις κόκκινες βαφές και τους τσικμέδες της, τα βυρσοδεψεία και σαπωνοποιεία της, το πανηγύρι και τη ζωηρή εμπορική της κίνηση, διαθέτει την πιο μικρή παροικία καλλιτεχνών κι άλλων πρωτευουσιάνων σε σχέση με το πολύκοσμο πια γειτονικό της Πήλιο.

ΛΑΡΙΣΑ (ή, σωστότερα, Λάρισα)

Το μεγάλο αστικό κέντρο του θεσσαλικού κάμπου, η πλούσια κι επίπεδη πολιτεία με το πανάρχαιο όνομα –το διπλό σίγμα στην κατάληξη δηλώνει την προελληνική καταγωγή του, άλλο αν τώρα πια γράφεται με ένα σίγμα η Λάρισα– δεν έχει πολλά πράγματα να προσφέρει στον ταξιδιώτη. Τα δεκάδες μουζουκτσίδικα –σκυλάδικα για την ακρίβεια– και το στενάχωρο Αρχαιολογικό της Μουσείο που στεγάζεται στο τζαμί, πρέπει να πούμε ότι ενδιαφέρουν ειδικές κατηγορίες ανθρώπων. Μια βόλτα στο τουριστικό περίπτερο του λόφου, ή στο πάρκο δίπλα στον Πηνειό με το παλιομοδίτικο «Αλκαζάρ» και τις προτομές επιφανών ανδρών, μια επίσκεψη ίσως στη

Λαογραφική Συλλογή που στεγάζεται στο Δημαρχείο, αυτά είναι τα λιγοστά σημεία της θεσσαλικής μεγαλούπολης. Το παλιό της ύφος έχει εξαφανιστεί οριστικά. Θάφτηκε κάτω από τα άκομψα δημόσια κτήρια –νομαρχία, δικαστικό μέγαρο– και παραχώθηκε μάλιστα κάτω από τα μπάζα και τα θεμέλια των νεόδμητων πολυκατοικιών μαζί με το καλλιμάρμαρο αρχαίο ελληνικό θέατρο. Ας όψεται αυτός που υπέγραψε την ταφή του θεάτρου, στη διάρκεια της Δικτατορίας.

Μοναδική έκπληξη, σπάνια πραγματικά για την ελληνική επαρχία, αποτελεί η ύπαρξη του Θεσσαλικού Θεάτρου στην πόλη. Δεν είναι εδώ χώρος για ειδικές πληροφορίες που αφορούν την λειτουργία και τις δραστηριότητες της Θεσσαλικής Πνευματικής Πορείας που δημιούργησε και το θέατρο με έδρα τη Λάρισα. Αξίζει όμως να παρακολουθήσετε μια παράσταση του Θεσσαλικού. Αν τύχει και βρίσκεστε στη Λάρισα, ακόμα και αν είστε περαστικοί για κάπου, θυμηθείτε να ρωτήσετε αν δίνονται παραστάσεις στο παλιό Ωδείο της πόλης. Το Ωδείο πολλές φορές μένει κλειστό γιατί ο θίασος περιοδεύει σ' ολοκλήρη τη Θεσσαλία. Αν πάλι πετύχετε το Θεσσαλικό, σε κάποιο χωριό ή κωμόπολη της διαδρομής σας, μη παραλείψετε να δείτε την παράσταση.

Πριν αφήσουμε τη Λάρισα –που μπορεί να είναι έδρα για τις περιηγήσεις σας στην Αγιά– θα πρέπει κάτι ακόμα να πούμε. Γιατί υπάρχει, επέζησε δηλαδή, μια ουζερί κοντά στην αγορά της πόλης, απέναντι σχεδόν από το Ωδείο. Ουζερί του 1939. Με χρώματα, καθρέφτες, κουρτίνα μπορντό και κρόσσια. Οι γυναίκες μόλις τα τελευταία χρόνια κατόρθωσαν να εισχωρήσουν εδώ. Χωρίς να ενοχλούν ιδιαίτερα τις αντροπαρέες. Χωρίς να φοβούνται την καλή τους φήμη.

Ο «Ταμπάκης» ανοίγει από το πρωί ως αργά το μεσημέρι κι από το απόγευμα ως τις δώδεκα –καμιά φορά και μία– τη νύχτα. Οι μεζέδες είναι πάντα σπουδαίοι, γεύμα πλήρες, μα τα παλιά γκαρσόνια με το μαύρο κουστούμι και την άσπρη ποδιά ως κάτω, δεν υπάρχουν πια. Τον Ιούνιο ο «Ταμπάκης» θα μεταφερθεί. Όσοι πιστοί προλάβετε. Το καινούργιο μαγαζί (ποιος δεν αναπολεί

τον παλιό-καλό αθηναϊκό «Απότσο» πριν μεταφερθεί στο βάθος της στοάς) όσο και να το προσέξει ο κύριος Ταμπάκης δε μπορεί να έχει το προπολεμικό χρώμα του σημερινού ουζάδικου.

«ΔΩΤΙΟΝ ΠΕΔΙΟΝ»

Από τη Λάρισα παίρνουμε τον παλιό δρόμο για Βόλο ώσπου να βγούμε στον κάμπο. Η ματιά σου, ένα γύρω, δεν βρίσκει τίποτα να σταματήσει. Η γραμμή του ορίζοντα μπερδεύεται με το σκούρο χώμα, οι καλλιεργητές σκυμμένοι στα δυο δεν ξεπερνούν τα δημητριακά στο ύψος. Τα τηλεγραφοξύλα τονίζουν τη μονοτονία του κάμπου. Μια πινακίδα αριστερά: Αγιά 27 χιλιόμετρα. Μπροστά μας τώρα υψώνεται ο Κίτσαβος. Θεόρατο βουνό έτσι όπως διαρθρώνονται οι πλαγιές του, απότομα ανηφορικές, απ' την πεδιάδα στον ουρανό. Διπλάσιος σε ύψος ο Κίτσαβος –η Όσσα δηλαδή– από το αντικρινό του Πήλιο. Περίφημος για τη βλάστηση και τα χωριά του, για τον αιώνιο τσακωμό του με τον Όλυμπο: «Μη με μαλώνεις, Κίτσαβε, κονιαροπατημένε. Εγώ 'μαι ο γέρο-Όλυμπος στον κόσμο ξακουσμένος».

Κάποια στιγμή ο δρόμος στρίβει δεξιά. Πηγαίνουμε παράλληλα σχεδόν με τις υπώρειες του Κίτσαβου. Μπήκαμε πια στην επαρχία Αγιάς. Απότομα βράχια φράζουν το δρόμο. Τα γερμανικά πολυβολεία σημαδεύουν από δω πάνω ίσα την είσοδο στην εύφορη κοιλάδα. «Ἔστι δε το Δώτιον πεδίον πλησίον της Περραιβίας και της Όσσης και της Βοιβηΐδος λίμνης, εν μέση μεν πως τη Θεσσαλία, λόφοις δε ιδίοις περικλυόμενον» γράφει ο Στράβων. Αυτό το Δώτιον πεδίον με τους χαμηλούς λόφους και τα πλούσια χώματα, που οροθετείται απ' τον Κίτσαβο δεξιά και το Μαυροβούνι –τμήμα του ηλιορείτικου συγκροτήματος– στ' αριστερά, τη θάλασσα μπρος, την Βοιβηΐδα και τον κάμπο πίσω, δεν είναι άλλο από την όμορφη πεδιάδα της Αγιάς που τώρα ανοίγεται μπροστά μας. Το αρχαίο όνομα διατηρήθηκε μέχρι τα τέλη της Τουρκοκρατίας.

Με τον καιρό η περιοχή ολόκληρη πήρε τ' όνομα της πρωτεύουσας. «Δωτιεύς», η ποδοσφαιρική ομάδα της Αγιάς, είναι η μόνη ζωντανή μνήμη.

ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

Το τοπίο πια έχει αλλάξει. Εκεί στα βράχια με τα στοιχειωμένα πολυβολεία τελειώνει ο κάμπος. Μαζί με την αλλαγή στη διαμόρφωση τού εδάφους ανακαλύπτεις σύντομα τη διαφορά στη νοοτροπία. Εδώ η βιοτεχνία και το εμπόριο –έστω και αν ελεγχότανε από μερικές οικογένειες– φέρανε τη διάθεση για πνευματική καλλιέργεια, ξαλεγράρησαν το νου των Θεσσαλών –η θάλασσα κοντά– η διακίνηση ανθρώπων και ιδεών πιο εύκολη, η βαριά κληρονομιά του Θεσσαλού κολλήγα, η κατάρα του κάμπου και το δέσιμο της ζωής με το χώμα και τους άρχοντες που το διαφέντευαν άρχισε να απαλύνει με τον καιρό. Εδώ, πρέπει να τονίσουμε την αγάπη στα γράμματα που δείχνουν οι Αγιασιώτες: ένα σχολειό ιδρύεται ήδη στα 1700 στο Μεγαλόβρυσο, όμως ως τα μέσα του δέκατου όγδοου αιώνα που αρχίζει η βιοτεχνική ανάπτυξη, η μοίρα των περισσότερων κατοίκων δεν ήταν άλλη από την άθλια ζωή των καμπίσιων.

Τοπικοί αυθέντες κυριαρχούσαν στη Θεσσαλία στα βυζαντινά χρόνια, ξεκομμένοι σχεδόν από την αυτοκρατορική εξουσία και τον κεντρικό έλεγχο. Με απόλυτο δικαίωμα στους ανθρώπους των περιοχών που όριζαν. Οι εσωτερικές φαγωμάρες τους, οι γάμοι –προίκες και συμπεθεριά– δολοπλοκίες που κάναν για να επεκτείνουν τα εδάφη τους σε τίποτα δεν επηρέαζαν τη ζωή των δούλων της γης. Μόνο φόρους πρόσθεταν, αβάσταχτους. Τα δάση ήταν δικά τους. Οι βοσκότοποι δικοί τους. Οι γες, οι αγροί, τα νερά και οι μύλοι δικοί τους. Μελησινοί, Στρατηγόπουλοι, Γαβρηλόπουλοι, οι μεγάλοι άρχοντες. Γύρω τους, αρκετοί μικρότεροι αρχοντίσκοι το ίδιο τυραννικοί. Το πέρασμα απ' αυτούς στους Τούρκους κατακτητές ήταν σχεδόν αδιόρατο για τους υποταγμένους Θεσσαλούς.

Το πλήθος τα βυζαντινά όστρακα που βρίσκονται στους αγρούς μόλις βρέξει στο Βαθύρεμα κι, ακόμα, η βυζαντινή αψίδα του ιερού του Αγίου Νικολάου, μαζί με τη γοητευτική ιστορία του βίου του οσίου Συμεών του ανυπόδητου και μονοχίτωνος, πείθουν τους ερευνητές ότι αυτό το έρημο σήμερα Βαθύρεμα ήταν κέντρο της επαρχίας στα βυζαντινά χρόνια κι αργότερα.

ΒΑΘΥΡΕΜΑ

Ο οικισμός χρονολογείται από τον ενδέκατο αιώνα. Ήταν χτισμένος στις χαμηλές πλαγιές τού Κίσσαβου –αριστερά στον δρόμο μας πριν φτάσουμε στον Αετόλοφο και την Αγιά– κι είναι δύσκολο σήμερα να φανταστεί κανένας πώς θα έμοιαζε τούτη η επαρχιακή βυζαντινή πολιτεία. Είναι δύσκολο ακόμα και το μέρος να εντοπίσεις. Μόνο δυο μικροί αναστηλωμένοι ναοί μέσ’ στα δέντρα σε βεβαιώνουν πως εδώ, σ’ αυτούς τους αγρούς, ζούσαν κάποτε Βυζαντινοί. Πως εδώ κάπου θα ήταν το αρχοντικό του Αθανάσιου Τσαγκάλη, τρανού κοτζάμπαση, που στα 1505, όπως το λέει η ιστορία, υποχρέωσε τον ευσεβή Συμεών να παντρευτεί την κόρη του την Τριανταφυλλιά.

Η ιστορία αυτή είναι πολύ μακριά –όπως άλλωστε όλες οι μεσαιωνικές ιστορίες για να λέγονται τις μακρινές κι ατέλειωτες νύχτες του χειμώνα– γι’ αυτό και μεις θα περιοριστούμε, αφαιρώντας την ποίηση, να πούμε πως ο Συμεών, που είχε αφιερώσει τη ζωή του στον Θεό, μετά τον αναγκαστικό γάμο και την αυθάδεια που έδειξε στον πεθερό του, καταδικάστηκε απ’ αυτόν τον φοβερό κοτζάμπαση να καεί ζωντανός. Το θαύμα όμως που έγινε κείνη την ώρα, ελευθέρωσε τον θεοσεβή νέο και τ’ όνομά του απλώθηκε γρήγορα στα γύρω. Και όχι μόνο στα γύρω.

Στα μαύρα εκείνα χρόνια της πρώτης Τουρκοκρατίας, ο ανυπόδητος και μονοχίτων όσιος προκάλεσε πάμπολλες φορές τον θαυμασμό και σεβασμό των κατακτητών και ζέστανε την ψυχή των υποδούλων.

Ο Συμεών ίδρυσε σε μια ψηλή κορφή του Πηλίου την σπουδαία Μονή που έμεινε γνωστή με τ' όνομα «Φλαμούρι».

ΑΕΤΟΛΟΦΟΣ

Το Βαθύρεμα στ' αριστερά του δρόμου για την Αγιά, ο Αετόλοφος στα δεξιά. Σχεδόν απέναντι. Αρχαιότερος οικισμός αυτός, φαίνεται πως κατοικείται τουλάχιστον από τα ρωμαϊκά χρόνια. Στα βυζαντινά, αποτελούσε έδρα της επισκοπής της Βέσαινας και φαίνεται να ήταν αυτό το σημαντικό κέντρο της περιοχής ώσπου να δημιουργηθεί το Βαθύρεμα. Πάνω στον παλαιοχριστιανικό ναό, χτίστηκε τον ενδέκατο αιώνα μια αξιόλογη βασιλική από τον πρωτοσπαθάριο Ευστάθιο.

Η εκκλησία ανακαινίστηκε τον δέκατο έβδομο αιώνα και διατήρησε μερικά από τα παλιότερά της αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά. Δυο στρώματα νεότερων τοιχογραφιών –17ου και 19ου αιώνα–, ένα ξυλόγλυπτο τέμπλο καλής τέχνης, αρκετές αξιόλογες φορητές εικόνες, διάφορα κειμήλια και στον αυλόγυρο ένας σημαντικός αριθμός μαρμάρων. Αυτά έχει να δει κανείς σήμερα στην Κοίμηση της Θεοτόκου.

Ανατολικότερα βρίσκεται ο Πρόδρομος. Σύγχρονη εκκλησιά χτισμένη κι αυτή πάνω σε παλιότερο ναό.

Αετός και μικρός Αετός. Δυο υψώματα που συνδέονται με μια χαμηλή ράχη. Να 'ναι άραγε αυτά τα Δίδυμα όρη, «Διδύμους Κολωνούς» τους αποκαλεί ο Ησίοδος, όπου βρισκότανε η αρχαία Λακέρεια; Να ήτανε λοιπόν εδώ το βασίλειο της νύμφης Κορωνίδας, της κόρης του Φλεγύου; Αν ναι, τότε θα πρέπει να γεννήθηκε εδώ ο Ασκληπιός, ο γιος του Απόλλωνα και της Κορωνίδας. Αυτό πιστεύουν οι ντόπιοι. Μα γιατί δεν έγιναν ειδικές έρευνες ακόμη; Πάντως οι περιορισμένες και περιστασιακές ανασκαφές στην περιοχή έφεραν σε φως σημαντικό αρχαιολογικό πλούτο. Άλλωστε ο τάφος στο Γερακαριό, που ανακάλυψαν και σύλησαν αρχαιοκάπηλοι, ένας πελώριος

κτιστός τάφος με δρόμο που χρονολογείται στον 4ο π.Χ. αιώνα, είναι καταπληκτικό δείγμα της μυκηναϊκής επιβίωσης στην περιοχή ακόμα και μέχρι τα κλασικά χρόνια. Η αρχαιολογία όμως δεν μπορεί να περιμένει κάθε φορά τους αρχαιολόγους για να αποφασίσει ανασκαφές σε περιοχές «δευτερεύουσας» σημασίας. Οι βαθιές αρόσεις των αγρών, οι δρόμοι που σύντομα θα ανοιχτούν, η έλλειψη ενδιαφέροντος, θα εξαφανίσουν σιγά-σιγά και τα τελευταία σημάδια της παλιότερης ζωής. Η ντισκοτέκ που ετοιμάζεται στην Αγιά δεν πρέπει να επικαλύψει την ιστορία του τόπου. Μια ιστορία που τη χρειαζόμαστε σήμερα, περισσότερο ίσως απ' ό,τι οι πρόγονοι μας.

ΚΑΣΤΡΙ

Βέσαινα –ο σημερινός Αετόλοφος–, Βαθύρεμα, Καστρί. Τρεις βυζαντινές θέσεις που συναντά στον δρόμο του για την Αγιά ο επισκέπτης. Το Καστρί, στα δεξιά του κεντρικού δρόμου, συνδέεται μ' αυτόν με μια άσφαλτο εφτά χιλιομέτρων. Θα έπρεπε να το αναφέρουμε πρώτο, γιατί η διασταύρωση αμέσως μετά τα απότομα βράχια στην είσοδο της κοιλάδας σε πηγαίνει κατευθείαν εκεί, μα εμείς ακολουθήσαμε εδώ κάποια σχετική χρονολογική σειρά για να φτάσουμε τώρα στα 1333. Μετά τον θάνατο του σεβαστοκράτορα Στέφανου Γαβριηλόπουλου, δυνάστη της Θεσσαλίας, ο διοικητής της Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνος Μονομάχος κατεβαίνει στη Θεσσαλία και χτίζει τρία φρούρια σε τρεις ισχυρές θέσεις. Βόλος, Καστρί, Λυκοστόμιο. Ο λόφος πάνω απ' το χωριό Καστρί, είχε μεγάλη στρατηγική σημασία εκείνα τα χρόνια. Το φρούριο ελέγχει τον κάμπο, την είσοδο στην πεδιάδα της Αγιάς και τον δρόμο προς τα κανάλια και τον Βόλο. Ένας μεγάλος εξωτερικός περίβολος αγκαλιάζει τα χαμηλότερα μέρη του λόφου. Παραμέσα, ο δεύτερος και στην κορφή ο τρίτος περίβολος, που αποτελεί το τελευταίο καταφύγιο των υπερασπιστών του. Πύργοι σε σχήμα τετράγωνο, ημικυκλικό ή τριγωνικό

ενισχύουν τα τείχη, που διατηρούνται σε καλή κατάσταση. Ιδίως του δεύτερου και τρίτου περιβόλου.

Για να χτιστεί ο Άγιος Γεώργιος, μια ασβεστωμένη εκκλησούλα στον πρώτο περίβολο, χρησιμοποιήθηκαν πολλά μάρμαρα σαν απλό οικοδομικό υλικό. Το ίδιο έκαναν και οι Βυζαντινοί πούχτισαν το κάστρο τους πάνω στα υπολείμματα του αρχαίου ελληνικού τείχους.

Από δω πάνω η θέα είναι καταπληκτική. Ο κάμπος ατελείωτος. Τα χωριά, σπαρμένα κι αυτά στο σκούρο χρώμα, δεν ξεβγαίνουν –μόνον ασπρίζουν στην απεραντοσύνη του κάμπου. Στα πόδια του λόφου το νοικοκυρεμένο Καστρί. Για να ανέβεις ως εδώ πάνω, παίρνεις αριστερά το μονοπάτι στο τελευταίο σπίτι του χωριού. Ένας τσομπανόσκυλος κόβει το δρόμο. Προστατεύει, με τον πιο άγριο τρόπο, πρέπει να ομολογήσω, τα πρόβατα που ήσυχα μασουλάνε το χόρτο τους στις ξύλινες «κουπάνες» τις αραδιασμένες πίσω από τα σπίτια του χωριού.

Οικονομία καθαρά αγροτική. Σπίτια απλά, καθαρά, ασβεστωμένα, φούρνοι χτιστοί έξω από τα σπίτια, μια πλούσια πηγή στο τέλος του χωριού και οι γυναίκες μέχρι τα γόνατα στο νερό πλένουν και κουβεντιάζουν.

–Άου! Κάτσ' καλά μωρή. Φουτογραφία σι παίρνουνε. Θα σι δούμ' στη τηλεούραση και θα γιλάμ!

–Ίσγια-ίσγια. Καμάρ θα τούχωμε!

Δίπλα στην πλούσια πηγή που μπουγαδιάζουμε και πειράζονται οι γυναίκες, επισημάνθηκε προϊστορικός συνοικισμός. Εδώ θα μπορούσε εύκολα κανείς να αμφισβητήσει τον Ηράκλειτο. «Τα πάντα, λοιπόν ρει;» Κι' όμως εδώ μόνο το νερό τρέχει ασταμάτητα. Η ζωή στον κάμπο –κι εδώ είμαστε περίπου στο σύνορο– δεν ρέει. Δεν κυλάει. Μια αγροτική ιστορία αιώνων, χιλιετιών καλύτερα, που έφτασε ως τις μέρες μας χωρίς μεγάλες αλλαγές. Μόνον ίσως η αγροτική μεταρρύθμιση μπορεί να θεωρηθεί αλλαγή σημαντική στη ζωή του κάμπου, χωρίς όμως να λύσει και πολλά προβλήματα. Σήμερα ακόμα, οι

ακτήμονες της Κάρλας –της λίμνης Βοιβηΐδας δηλαδή–, αγωνίζονται για λίγη γη δική τους.

Η τεχνολογική πρόοδος στην καλλιέργεια –τα αρδευτικά έργα, ο αναδασμός, τα σύγχρονα γεωργικά μηχανήματα κι εργαλεία– αυτά είναι που φέραν την πρώτη μεγάλη και ουσιαστική αλλαγή στον κάμπο. Σχετικά πρόσφατα, κι έτσι πρόσφατα άλλαξε και ο τρόπος της ζωής.

Κοπάδια οι χήνες κουτσομπολεύουν ασταμάτητα πλατσουρίζοντας στο ρέμα δίπλα στην πηγή. Τσακώνονται, τινάζουν τα φτερά τους, δημιουργούν πανδαιμόνιο, ξύνονται, τρίβουν τη μούρη τους στα νερά κι ύστερα, κουνιστές και λυγιστές, συνεχίζουν την καθημερινή τους βόλτα. Πάνω-κάτω στο ρέμα.

ΑΓΙΑ

Επιστρέφουμε στον κεντρικό δρόμο για Αγιά. Από κει θα ξεκινήσουμε πάλι για τα χωριά στα πόδια και στις πλαγιές του Κίτσαβου, από κει και για τη θάλασσα. Ένα ξενοδοχείο πέμπτης κατηγορίας, το κεντρικό εστιατόριο στην πλατεία κοντά στον σταθμό των λεωφορείων, μικρά εμπορικά, καινούριοχτισμένα θεόρατα σχολειά, μια Δασική Σχολή, οι παλιές αποθήκες για τη χρυσαλίδα –τόρα πια για σιτηρά–, παζάρι τα Σάββατα. Λιγοστά τα καφεενεία, οι άνθρωποι δεν βγαίνουν πολύ, δεν γλεντούν πολύ –η Λάρισα άλλωστε απέχει μισή ώρα–, δεν παίζουν χαρτιά. Ένα πρατήριο με φλοκάτες τοπικής παραγωγής, ένας αγγειοπλάστης, ο Παπαχρήστος, διατηρεί την τέχνη που του έμαθε ο πατέρας του πριν από εβδομήντα χρόνια στον Βόλο, μια κοινοτική βιβλιοθήκη κλειστή, καλοχτισμένα σπίτια χωρίς ιδιαίτερη αρχιτεκτονική –τα παλιά αρχοντόσπιτα ρήμαξαν– μια ξυλόστεγη τρίκλιτη βασιλική –ο Αϊ-Γιώργης– με σημάδια από την εποχή των Παλαιολόγων, ξαναχτισμένη στον δέκατο έβδομο αιώνα με προσθήκες και διακόσμηση που έγιναν στα 1749 και τοιχογραφίες του 1706 στο παρεκκλήσι, ένας πολιτιστικός σύλλογος που παλεύει κάτι να διατηρήσει, κάποια ποιότητα να προσφέρει στη ζωή της επαρχίας, κάποιο παμπάλαιο χτίριο –το σχολειό στο Μεταξοχώρι– να διαμορφωθεί σε ξενώνα, αυτά έχει να προσφέρει η Αγιά σήμερα.

Αυτά, μαζί με μια πλούσια παράδοση που μπορείς να αρχίσεις να ανακαλύπτεις αν δεν βιάζεσαι πολύ, αν έχεις καιρό και διάθεση να μπεις σε κανά δυο σπιτικά, να κουβεντιάσεις με τους ανθρώπους, να βρεις τον έφορο της περιοχής να ζητήσεις συμπληρωματικές πληροφορίες για την ιστορία του τόπου, να διαβάσεις τα βιβλία που έγραψε αυτός και μερικοί άλλοι που έζησαν και αγάπησαν την Αγιά.

Μια βόλτα ως το Μεταξοχώρι, την παλιά Ρέτσανη, μπορεί να σε βοηθήσει να νοιώσεις καλύτερα τον τόπο. Να θελήσεις να ανακαλύψεις τις απείραχτες ομορφιές του, να περπατήσεις ως το Μεγαλόβρυσο για μια επίσκεψη στη

Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου, το μοναστήρι της εποχής των Παλαιολόγων που χτίστηκε ξανά και διακοσμήθηκε στα 1639. Το γραφικό καφενείο-μπακάλικο-παντοπωλείο, θα σε περιμένει όπως περιμένει κάθε Κυριακή τους πρωτευουσιάνους που αγόρασαν σπίτι στο Μεταξοχώρι και αγαπούν να περπατούν ως το Μεγαλόβρυσο.

Μια βόλτα στο όμορφο δάσος. Νερά, πλατάνια, και το παλιό καλντερίμι που σε βγάζει στο χωριό, μιάμιση το πολύ ώρα Αγιά-Μεγαλόβρυσο. Τα δίπατα σπίτια με τα ξύλινα μπαλκόνια, ανώγεια για μήλα, καλαμπόκια, δεν πουλιούνται. Οι Μεγαλοβρυσιώτες αγαπούν πολύ το χωριό τους. Λείπουν πολύ μα κάθε όποτε μπορούν ξαναγυρνούν να αναπνεύσουν τον αέρα του Κίσσαβου.

ΜΕΤΑΞΟΧΩΡΙ

Μέντης Μποστάντζόγλου, Ρένα Αγγουρίδου, Πέτρος Αμπατζόγλου, Αλίκη Γιωργούλη, Γιώργος Αρβανίτης, Γιάννης Κοντός, Κάτια Wilson, όλες οι καλές τέχνες, και η έβδομη φυσικά, αντιπροσωπεύονται στη μικρή παροικία του Μεταξοχωριού. Μέσα στα πλατάνια απλώνονται οι γειτονιές του χωριού. Αν αγοραστούν κι άλλα σπίτια, αν βοηθηθεί ο πρόεδρος και ο σύλλογος «Μιλτιάδης Δάλλας» το Μεταξοχώρι θα διατηρηθεί. Και πρέπει να διατηρηθεί. Είναι γραφικό, ήσυχο, χωρίς μεγάλες αλλοιώσεις.

Στα υπόγεια του σπιτικού του Χατζημιχάλη η ατμόσφαιρα θυμίζει μεσαιωνικό εργαστήριο. Το λιγοστό φως που μπαίνει απ' το παράθυρο, η λάμπα πετρελαίου, η φωτιά κάτω απ' το καζάνι κι ο μοναδικός γλόμπος που φωτίζει την κυρά Λεμονιά, τα χέρια της που ανεβοκατεβαίνουν στο νήμα, το κουρασμένο πρόσωπό της, οι δυνατές της πλάτες όταν φτυαρίζει τη φωτιά, το σκοτάδι γύρω, τα στοιβαγμένα ξύλα, τα φυτίλια που κρέμονται, η διπλή παμπάλαιη ζυγαριά, το λιωμένο κερί, το κίτρινο και χρυσαφί χρώμα, η μυρωδιά μέσα κει, μια σπάνια –διαχρονική θα λέγαμε– αίσθηση, θαρρείς και

βρίσκεσαι στο εργαστήρι τον καιρό που δούλευε ο ίδιος ο Θεόδωρος Χατζημιχάλης ή κι ο παππούς του ακόμα. Τίποτα δεν άλλαξε εκεί μέσα. Μόνο το χτιστό καζάνι με τη φωτιά από κάτω αντικατέστησε το τζάκι.

«Ο αδελφός μου, Ευθύμιος Γιωργουδίτσας, έφτιασε τον φουγάρο. Πριν ήταν μι τζάκι κι γέμιζε κάπνα το υπόγειο».

–Και συ πώς έμαθες την τέχνη κυρά Λεμονιά;

–Δεν είναι δύσκολο παιδί μου. Ερχόμουνα για επίσκεψη, τους έβλεπα που δούλευαν και να... Τώρα πέθανε ο αδελφός μου, απόμεινα εγώ να φτιάχνω τα κεριά. Λαμπάδες για τον Επιτάφιο, άσπρες για την Ανάσταση, κεράκια για τα μνημόσυνα... Όσο πάει φτιάχνω και λιγότερες.

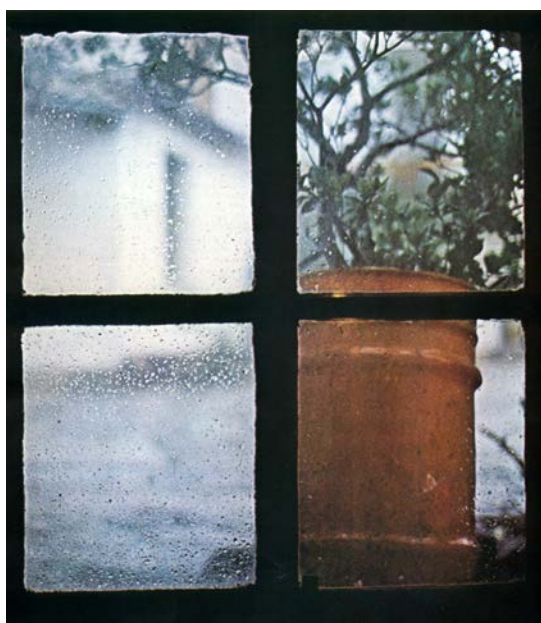
Το σπιτικό του Χατζημιχάλη είναι πνιγμένο στα λουλούδια. Οικογένεια προεστών, ο παππούς ήταν από τα πρώτα ονόματα της επαρχίας τον καιρό του '21, ο πατέρας του ο Γιαννούλης απ' τις πνευματικότερες μορφές της στα μέσα του 19ου αιώνα και ο ίδιος ο Θεόδωρος, γεωργός και κηροπλάστης, σπουδαγμένος όμως, έγραψε και κατέγραψε ιστορικές πληροφορίες για τον τόπο του γεμάτες λαογραφικά στοιχεία σπάνια πια σήμερα.

Από τη λουλουδιασμένη αυλή μπαίνεις στο πλακόστρωτο χαγιάτι. Δεκάδες τσιγκέλια κρέμονται από τους ξύλινους δοκούς της οροφής. Τις παραμονές του Πάσχα το χαγιάτι παίρνει γιορταστική όψη. Εκατοντάδες άσπρες λαμπάδες κρέμονται στα τσιγκέλια. Οι γαρδένιες γύρω μοσκοβολάνε. Μια σκάλα ξύλινη που πάει πάνω, στις κρεββατοκάμαρες. Τρία τεράστια πέτρινα σκαλιά οδηγούν κάτω, στο εργαστήρι. Πίσω απ' το χαγιάτι διάφοροι βοηθητικοί χώροι. Μια αποθήκη με πλάκες κάτω όπου απλώνουν τις ζεστές ακόμα λαμπάδες για να μη στραβώσουνε. Δυο άλλα μικρά δωμάτια, πόρτες ξύλινες χαμηλές, στο βάθος η κουζίνα βαμμένη με ώχρα. Ξύλα στοιβαγμένα για τη μασίνα και τη σόμπα, αυτό είναι το χειμωνιάτικο, το πιο ζεστό δωμάτιο του σπιτιού για τον χειμώνα. Στη γωνιά, η βιβλιοθήκη γεμάτη μέχρι πάνω παλιές εκδόσεις.

–«Τσίπουρο πιδί μου, τσίπουρο. Φάρμακο για όλα», με συμβουλεύει η μαυροφορεμένη γυναίκα που περνάει τη μέρα της δίπλα στο παράθυρο της

κουζίνας. «Άμα μπουρμουλώσω το κεφάλι μ', έφτιαξε. Τσίπουρο να πάρητι», επιμένει.

Κάθε σπίτι εδώ έχει το δικό του τσίπουρο. Η παραγωγή ελέγχεται. Ένα ρακοκάζανο για κάθε οικογένεια. Να μη γίνεται εμπόριο. Μόνο για οικογενειακή χρήση το τσίπουρο σ' όλη την επαρχία. Σε όλη εκτός από τη Μελίβοια. Μα αυτή είναι μια άλλη ιστορία. Θα την πούμε παρακάτω.

Η ΜΑΝΤΑΜ

Είμαστε ακόμα στο Μεταξοχώρι, την παλιά Ρέτσανη. Γυναίκες κι άντρες δουλεύουν στα μήλα. Φιρίκια μυρωδάτα που δεν βρίσκεις πια στην Αθήνα. Μήλα στα ψυγεία για τις μεγάλες αγορές. Τα φορτηγά πάνε κι έρχονται.

Τα αργαλειά μένουν αχρησιμοποίητα. Πάνε τα μεταξωτά, πάνε και τα βαμβακομέταξα, τα κουκουλάρικα. Στα μπαούλα παλιώνουν τώρα τα κουκουλάρικα, τα λεπτά εκείνα υφάσματα μιας εποχής που έσβησε.

Ένα παράξενο σπίτι στην είσοδο του χωριού, δεν μοιάζει με τ' άλλα. «Το σπίτι της μαντάμ», ετοιμόρροπο. Είναι απροσδιόριστου ρυθμού. Από τα σπασμένα τζάμια μπορείς να δεις μέσα τα λαμπρά του χάλια. Σήκωσαν τα πάντα. Κι'

έμεινε το σπίτι ρημαδιό να περιμένει πια πότε θα πέσει. Κι έμεινε ο θρύλος της μαντάμ, να λέγεται κι αυτός τις μακριές νύχτες του χειμώνα.

«Κόκκινη κλωστή δεμένη!» ... Η Στεφανία ήτανε Γαλλίδα. Παντρεύτηκε τον Ελβετό τραπεζίτη Φαβρ και μαζί ήρθαν στον Βόλο στα 1872. Φέραν πολλά κεφάλαια μαζί τους κι έναν Βενετσιάνο φίλο τους, τον Κάρολο Βιανέλλι. Στον Βόλο ίδρυσαν ένα εργοστάσιο μακαρονοποιίας κι ένα μεταξουργίας. Σε λίγο καιρό έφτιαξαν εδώ στη Ρέτσανη ένα ακόμα μακαρονοποιείο κι ένα οινοποιείο. Παράλληλα, άρχισαν να ασχολούνται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία της περιοχής. Αυτό το χτίσανε στα 1876 για να μείνουν πια μόνιμα εδώ. Ήταν φιλέλληνες. Βοήθησαν στον αγώνα για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού, συμβούλευαν τους κατοίκους σχετικά με τις νέες μεθόδους καλλιέργειας που από καιρό είχαν χρησιμοποιηθεί στην Ευρώπη και ο Βιανέλλι, με τις ιατρικές του γνώσεις, βοήθησε πολλούς ανθρώπους.

Στα 1892, ο Φαβρ βρίσκεται πνιγμένος στον Πηνειό. Μαζί με το μετάξι που υφαίνουν οι γυναίκες, αρχίζει τώρα να πλέκεται κι ο μύθος. Δύσκολο να ξεφύγει άνθρωπος από το αδράχτι της κλειστής –φιλύποπτης– ελληνικής οικογένειας.

Η Στεφανία Φαβρ μαζί με τον Κάρολο Βιανέλλι συνεχίζουν τις εμπορικές δουλειές του Φαβρ. Στα 1913 πέθανε η μαντάμ. Το '16 ο Βιανέλλι. Μια τυχαία εκπυρσοκρότηση όπλου τέλειωσε τη ζωή του Ιταλού που αγαπήθηκε πολύ και αγάπησε πολύ την περιοχή της Αγιάς.

Τώρα πια που οι αργαλειοί μαζεύτηκαν και φυλάχτηκαν στις αποθήκες, κανείς δε νοιάζεται ούτε για την μαντάμ, ούτε για το πελώριο σπιτικό της. Άλλα πράγματα συζητάν οι γυναίκες στα μήλα ή όπου αλλού δουλεύουν. Άλλωστε η τηλεόραση κάνει να περνούν πιο ευχάριστα τα βράδια στο χωριό.

ΑΣΚΗΤΑΡΙΑ

Μεταξοχώρι, Μεγαλόβруσο, Ανατολή το πιο ορεινό απ' τα χωριά σ' αυτήν την περιφέρεια, σκαρφαλωμένο ψηλά στον Κίτσαβο, αραιοκατοικημένο πια, οι μισοί πέθαναν και οι άλλοι μισοί λείπουν χρόνια πολλά, απ' τον Εμφύλιο και ύστερα. Δρόμοι δύσκολοι για τον χειμώνα, βατοί τις άλλες εποχές, σπάνια συναντάει κανείς εδώ ξένο. Από το Μεταξοχώρι επιστρέφουμε στην κεντρική πλατεία της Αγιάς. Από δω θα ξεκινήσουμε για τον Αγιόκαμπο και τα παραθαλάσσια βυζαντινά μνημεία, από δω και για τον Άγιο Παντελεήμονα, τη Μελίβοια και το δάσος.

Αν είναι εποχή διακοπών, οι φοιτητές που γυρνούν από τα πανεπιστήμια μπορούν να δώσουν χίλιες δυο πληροφορίες για τον τόπο τους. Στο εστιατόριο «Μενέλαος» τον καιρό των διακοπών βοηθάει τον εστίατορα ο γιος του που γνωρίζει καλά τους δρόμους, τις τοποθεσίες και τα ιστορικά της περιοχής. Μπρος από το μαγαζί περνάει ο δρόμος που φέρνει στη θάλασσα.

Τρία χιλιόμετρα μετά την Αγιά, μια διασταύρωση αριστερά οδηγεί στη Μονή των Αγίων Αναργύρων. Ανάμεσα σε δύο πλαγιές, μέσα σε βελανιδιές και πλατάνια, φαίνεται το μοναστήρι, κάτω από τον χωματόδρομο, κρυμμένο από κάθε επίζηλο μάτι. Μια ασβεστωμένη εκκλησούλα, δύο καινούριοχτισμένα κελιά, ένας πύργος στη γωνιά του περιβόλου· δίπλα, το πεντακάθαρο νερό κυλάει στο ποτάμι. Γαλήνη.

Στους κατακόρυφους βράχους απέναντι από το μοναστήρι, υπάρχουν δυο βυζαντινά ασκηταριά.

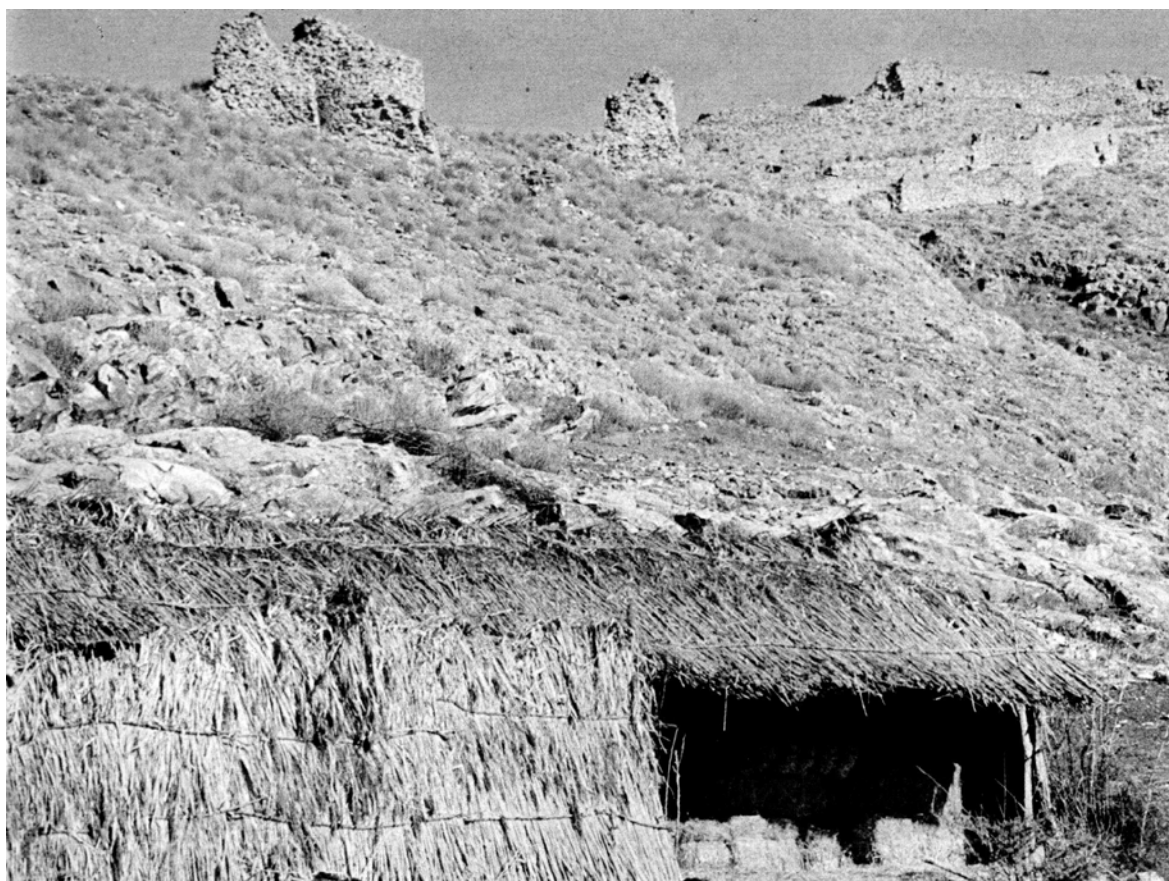
Το πρώτο, ένα μικρό μονόχωρο ναΰδριο, διαμορφώνεται μέσα στο φυσικό κοίλωμα του βράχου. Από τις τοιχογραφίες διατηρείται μόνον η παράσταση της Σταύρωσης.

Το δεύτερο, αποτελείται από τρεις συνεχόμενους χώρους κτισμένους στο βόρειο τμήμα μιας ευρύχωρης υπόσκαφης αίθουσας του σπηλαίου. Το καθένα έχει ξεχωριστή είσοδο και εσωτερική επικοινωνία. Το υπόλοιπο σπήλαιο

χρησίμευε για οστεοφυλάκιο. Πολλές σημαντικές τοιχογραφίες διατηρούνται στους τρεις συνεχόμενους ναούς, τοιχογραφίες που ανάγονται στον δωδέκατο, δέκατο τρίτο και δέκατο τέταρτο αιώνα καθώς και μερικές του δέκατου έκτου. Όποιος έχει αντοχή για σκαρφάλωμα ας θυμηθεί να πάρει και φακό. Τα ασκηταριά είναι μοναδικά και η τοποθεσία πραγματικά όμορφη.

Επιστρέφουμε στην άσφαλο για Αγιόκαμπο. Ο χωματόδρομος των Αγίων Αναργύρων συνεχίζει ως τη θάλασσα, μα δεν χρειάζεται κανείς να το διακινδυνέψει.

Λίγο πιο κάτω από την παλιά τοξωτή γέφυρα δίπλα στον δρόμο, το χωριό Σκήτη. Αμέσως μετά, ένας απότομος και ψηλός λόφος που σχηματίζει στη κορφή του ένα ευρύχωρο πλάτωμα, το «Κάστρο» όπως το λένε οι ντόπιοι, δημιουργεί προβλήματα στους ερευνητές. Ανάμεσα σε πυκνή βλάστηση διατηρούνται εδώ, ισχυρά τείχη –περίπου δυο χιλιόμετρα μακριά– κι ακόμα υπολείμματα πύργων, τα ερείπια μιας δεξαμενής, κτίσματα κι ένα πλήθος από «κεραμιδαριό» βυζαντινό. Τα ερείπια αυτά ανήκουν σε κάποια άγνωστη μεσαιωνική οχυρωμένη πολιτεία που δέσποζε στη νοτιοδυτική πλευρά του Κίσαβου και στη βόρεια του Μαυροβουνίου, ελέγχοντας τον δρόμο που οδηγούσε από τον Αγιόκαμπο στον κάμπο της Λάρισας. Φαίνεται μάλιστα πως και εδώ είχε βρεθεί αρχαίο υλικό που χάθηκε μαζί με κάμποσα άλλα ιστορικά υπολείμματα στην περιοχή. Για να προχωρήσουν οι εργασίες και να ανοίξει ο δρόμος ο παραλιακός πολλά αρχαία έφαγε η μπουλντόζα, μα ο δρόμος ποτέ δεν τέλειωσε.

ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ

Από δω πια φαίνεται η θάλασσα. Η πρώτη επαφή με την παραλία δεν είναι ιδιαίτερα ευχάριστη. Ο Αγιόκαμπος έχει αναπτυχθεί όπως-όπως. Δεξιά στο τέρμα του δρόμου σ' ένα όμορφο, απόμακρο σχετικά μέρος, λειτουργεί εποχιακά το ξενοδοχείο «Χρυσή Παραλία». Αν δεν πάει κανείς τους καυτούς μήνες, η «Χρυσή Παραλία» είναι καλό καταφύγιο για την αρχή ή το τέλος του καλοκαιριού, για όσους δεν θα τρομάξουν από τα χάλκινα λιοντάρια που φυλάνε την αρχή της σκάλας. Καθαρή θάλασσα, καθαρή απέραντη αμμουδιά, μερικές ψαρόβαρκες που φέρνουν ψάρι στις ταβέρνες και συνεχίζουμε τον παραλιακό προς βορρά. Στα δεξιά μας πάντα η θάλασσα, ο μόνος τρόπος να μη χάσει κανείς το δρόμο έτσι όπως περνάει μέσα από καλαμιές, περβόλια, ρέματα και κανείς χριστιανός δεν σκέφτηκε να βάλει μια πινακίδα κάθε τόσο. Ρωτώντας για την Καρίτσα, ρωτώντας συνέχεια και για τα βυζαντινά του

δρόμου, θα απολαύσετε μια θαυμάσια διαδρομή. Έρημες παραλίες στα δεξιά, το Αιγαίο απλώνεται απέραντο, χρώματα-χρώματα ο ουρανός το ξημέρωμα και τ' απόγευμα που δύει ο ήλιος, κι αριστερά οι πυκνοφυτεμένες πλαγιές με τα κρυμμένα βυζαντινά μνημεία. Παναγιά η Βιλίκα, αμέσως μετά τον Αγιόκαμπο. Εκκλησάκι του ενδέκατου αιώνα με θαυμαστή αρχιτεκτονική. Πάνω από το ρέμα Βιλίκα, πρέπει να διασχίσεις το ρέμα για να βρεις τον κακό χωματόδρομο, υπάρχει η Μονή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου. Ο περίβολος και η εκκλησία ανακαινίστηκαν το 1854 –τα υπόλοιπα κτίσματα είναι ερειπωμένα.

Μέσ' στα δέντρα ένα φως αναβοσβήνει συνέχεια. Δίνει σήμα στους θαλασσινούς να προσέχουνε τις ξέρες. Είναι ο κάβος Δερματάς. Απέναντι στο πέλαγο ένας άλλος φάρος δείχνει πού βρίσκεται ο κάβος Ποσειδίου. Οι δύο κάβοι που αντικρίζονται –ο ένας στη Χαλκιδική ο άλλος στην παραλία της Θεσσαλομαγνησίας– θεωρούνται δύο από τα πιο «κακά σημεία» του Αιγαίου. Τη νύχτα μέσ' στο πηχτό σκοτάδι οι ψαράδες παρακολουθούν την ακτή, να δουν τον φάρο, για να αποφύγουνε τις ξέρες που βγαίνουν μουλωχτά από τη θάλασσα.

Η «Μονόπετρα», ένας ξεκομμένος βράχος στην ακρογιαλιά, είναι σημάδι κι αυτός. Όχι τόσο για τους ψαράδες όσο για τους βυζαντινολόγους. Επάνω ακριβώς από την Μονόπετρα, στην πλαγιά του Κίτσαβου, μέσα στην αδιαπέραστη σχεδόν βλάστηση, σώζονται τα ερείπια βυζαντινών κτισμάτων. Ο δρόμος τώρα διασχίζει ένα ποταμάκι. Πλατάνια και δω, μερικές παράγκες που κατοικούνται μόνο το καλοκαίρι, ένα μοναχικό καφέ-μπαρ πάνω στη θάλασσα.

Πιο πέρα ένα συγκρότημα από προ-κατ και παράγκες, σε μια θαυμάσια τοποθεσία, αποτελεί τον εποχιακό οικισμό του Κόκκινου Νερού. Εδώ υπάρχουν ιαματικές πηγές που προσελκύουν εκατοντάδες ηλικιωμένους. Τον περισσότερο καιρό ο συνοικισμός είναι έρημος. Το καλοκαίρι φαντάζο-

μαι πως το μέρος θα αποκτάει ένα φελλινικό ύφος, ενδιαφέρον να το βλέπεις μόνο στο σινεμά. Όταν το Κόκκινο Νερό ερημώνει, όλα γύρω ησυχάζουν. Ο δρόμος τώρα ανηφορίζει προς Καρίτσα. Μια τοξωτή γέφυρα στ' αριστερά του δρόμου με μια επιγραφή «ετούτο το γιοφύρι το οικοδόμησε η Παπαρίζινα διά ψυχικήν σωτηρίαν, το έτος 1719» –είναι τόσο ανορθόγραφη που την μετέφρασα σχεδόν– σημαδεύει και πάλι βυζαντινά κατάλοιπα. Η ίδια η γέφυρα έχει εντοιχισμένο ένα κομμάτι από βυζαντινό μάρμαρο. Σ' ένα πλάτωμα του βουνού με θέα προς τη θάλασσα βρίσκονται υπολείμματα βυζαντινού πύργου και κάποιας εκκλησίας. Τα ρωμαϊκά, παλαιοχριστιανικά, βυζαντινά και μεταβυζαντινά όστρακα στην περιοχή, μας βεβαιώνουν πως υπήρχε γέφυρα από την αρχαιότητα ακόμη και η Παπαρίζινα της επιγραφής, διά «ψυχικήν σωτηρίαν», την ξαναέκτισε.

Ο δρόμος ανηφορίζει ακόμα ως την Καρίτσα. Κεφαλοχώρι απομακρυσμένο απ' τη θάλασσα, η Καρίτσα σήμερα αποτελεί το σύνορο της επαρχίας Αγιάς. Ιστορικά όμως και γεωγραφικά η επαρχία οροθετείται από τις εκβολές του Πηνειού και την κορυφογραμμή του Κίσσαβου. Γι' αυτό κι εμείς θα φτάσουμε ως εκεί, ακολουθώντας την ασφαλτοπια, προς το παραθαλάσσιο Στόμιο. Ένας θαυμάσιος δασικός δρόμος ενώνει την Καρίτσα με την Αγιά. Αυτόν θα πάρουμε στο γυρισμό για να ολοκληρώσουμε την περιήγηση στην επαρχία.

ΤΣΑΓΕΖΙ

Ο ασφαλτόδρομος κατηφορίζει προς τη θάλασσα. Λίγο πιο έξω από την Καρίτσα, απ' το βουνό πάνω, φαίνονται πέρα όλα τα παρακλάδια του Πηνειού. Ξερά τον χειμώνα, περιμένουν τα ανοιξιάτικα νερά του Κίσσαβου. Παράδεισος για τους κυνηγούς η περιοχή. Έδρα τους το παραθαλάσσιο Στόμιο, γνωστό σε όλους με την παλιότερη ονομασία του Τσάγεζι.

Λίγο πριν από το χωριό, δεξιά στο δρόμο φεύγει ένας παράδρομος για το αντρικό μοναστήρι του Αγίου Δημητρίου. Το «Κομνήναιο» είναι παμπάλαιο

μοναστήρι, φαίνεται πως πρωτοχτίστηκε εκεί τον όγδοο αιώνα, με συνεχείς όμως επιδιορθώσεις και καινούρια κελιά. Παλιότερα η περιοχή ήταν γεμάτη μεσαιωνικά κι αρχαία ερείπια. Σήμερα πια, η βλάστηση κι άλλα «φυσικά φαινόμενα» τα έχουν σχεδόν εξαφανίσει.

Το Τσάγεζι είναι ένα παράξενο ψαροχώρι. Άσπρα δίπατα σπίτια, ξύλινα μπαλκόνια με απλωμένα λουκάνικα ή κόκκινες πιπεριές ανάλογα την εποχή, το χωριό χτισμένο στην πλαγιά του βουνού φτάνει ως τη θάλασσα. Πολλά εστιατόρια λειτουργούν τον μισό χρόνο, ιδίως αυτά της παραλίας και οι πενήντα ψαρόβαρκες του λιμανιού τούς εξασφαλίζουν φρέσκο ψάρι. Μηλοκόπια, μουρμούρες, κέφαλοι πελαγίσιои, γλώσσες.

Το «Castelo» εστιατόριο και ξενοδοχείο Β΄ κατηγορίας μένει ανοιχτό όλο το χρόνο. Είναι κι αυτό πάνω στη θάλασσα, λίγο πιο έξω από το χωριό, στον φάρο προς την Αγία Παρασκευή.

Εμείς όμως έχουμε να σας προτείνουμε (για μια λιγότερο τουριστική γνωριμία) το στέκι του Άγγελου Γιαταγάνα. Δεν ξέρω αν το όνομά του έχει κάποια σχέση με την οικογενειακή του ιστορία. Πάντως με το παρουσιαστικό του έχει.

Ο Γιαταγάνας είναι ψαράς και κυνηγός όπως οι περισσότεροι συντοπίτες του. Τα «επιστροφία» είναι το μεγάλο πανηγύρι της περιοχής. Είναι τότε που κατεβαίνουν οι πάπιες απ’ τη Βόρειο Ελλάδα, μετά τις 20 του Γενάρη, και γεμίζει κυνηγούς ο τόπος. Οι μεκιάτσες και οι τσίχλες ακολουθούνε. Το απριλιάτικο τρυγόνι μαζεύει ξανά τους θιασώτες του είδους στο Τσάγεζι. Ο Γιαταγάνας, λοιπόν, γνωστός ακόμα και στους Ιταλούς κυνηγούς, είναι στα μέσα και στα έξω. Διαθέτει πολύτιμες γνώσεις, καλή καρδιά, κέφι και χιούμορ. Μαγειρεύει καλά –σπεσιαλιτέ η σαρδελόσουπα και το τυλιχτό συκώτι που φτιάχνει μόνο το καλοκαίρι με κρυφή, ανομολόγητη συνταγή, κρασί Ραψάνης και γερό τσίπουρο– και το στέκι του είναι γεμάτο κόσμος, κυνηγούς, ορειβάτες, ψαράδες, απ’ το ξημέρωμα ως τα μεσάνυχτα. «Τα πέντε Φι» (Φίλε Φέρε Φίλους Φάγε Φύγε) έχουν πάντα μπιρζόλες, ψαράκι, σούπα, μια σόμπα που καίει και όρεξη πολύ.

Το μόνο παράπονο του κύριου Άγγελου είναι που «τελευταία απαγόρεψαν το κυνήγι στο βουνό πάνω. Φτιάξανε τέσσερα καταφύγια για φασιανούς και ο τουρισμός θα κάνει λένε ελεγχόμενη την περιοχή για κυνήγι. Θα πληρώνεις δηλαδή. Στο μεταξύ, όμως, μαζευτήκανε και μπόλικοι λύκοι. Ζημιά στα γίδια. Οι δασοφύλακες, μας φωνάζουνε να πάμε λέει να σκοτώσουμε τους λύκους. Εμείς βέβαια δεν πάμε. Αν δεν μας αφήσετε να κυνηγήσουμε, να σκοτώσουμε και τους λύκους, βγάλτε τα πέρα μόνοι σας. Τόσοι άνθρωποι είσαστε».

Πάνω από «Τα πέντε Φι» λειτουργεί ο «Κίτσαβος», ένα απλό ξενοδοχείο με τα απολύτως απαραίτητα, νερό και θέρμανση. Στα έξι δωμάτια που υπήρχαν, ο Γιαταγάνας πρόσθεσε μια καινούρια πτέρυγα όμως κι ο ίδιος ξέρει πως οι περισσότεροι προτιμούν τα παλιά. «Δεν τα θέλει τα μοντέρνα ο κόσμος, τα χωριάτικα τους αρέσουν πιο πολύ».

Πέρα από το καλό φαί, τον σχετικά άνετο ύπνο, την περιποίηση, τις πλούσιες γνώσεις του για το βουνό και τον κάμπο, το πέρασμα των πουλιών, την πεζοπορία και το χιούμορ που είπαμε πως διαθέτει ο Γιαταγάνας, διαθέτει και καΐκι. Μ’ αυτό βγαίνει για ψάρεμα. Μ’ αυτό μπορείς να πας βαρκάδα ως κάτω

στα απάτητα ακρογιάλια του Βόρειου Πηλίου, στο Κεραμίδι και τη σπηλιά της Θέτιδας, ή ακόμα, πάνω στις εκβολές του Πηνειού. Μια βόλτα ως εκεί, έξι μίλια απέχει το Τσάγεζι από το έβγα του μεγάλου θεσσαλικού ποταμού στη θάλασσα, αξίζει πραγματικά.

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

Από το Τσάγεζι –Στόμιον το σημερινό του όνομα– ο ασφαλτόδρομος βγαίνει στην Εθνική Οδό Αθηνών-Θεσσαλονίκης. Δέκα τρία χιλιόμετρα απέχουν από δω τα Τέμπη. Η Αθήνα πέντε ώρες, η Θεσσαλονίκη λιγότερο από δύο. Αλλά εμείς θα γυρίσουμε πίσω στην Καρίτσα για να πάρουμε τον δασικό δρόμο που βγάζει στην Αγιά. Θα ανηφορίσουμε τις πλαγιές του Κίσσαβου, περνώντας μέσα απ' το παρθένο δάσος με τους φασιανούς και τους λύκους, τις οξιές και τα προφυλαγμένα ορεινά χωριά, ως την Μελίβοια και τον Άγιο Παντελεήμονα. Να προσθέσουμε μόνο, πως από την Καρίτσα φεύγει κι ένας άλλος δασικός δρόμος «Προς Κρατική Εκμετάλλευση Δασών Όσσης» γράφει η πινακίδα, που φτάνει μετά από δύο ώρες σ' ένα πλάτωμα του βουνού. Από δω χρειάζεται μισή ώρα πεζοπορία ως το καταφύγιο της κορφής που ανήκει στον Ορειβατικό Λαρίσης. Η κορφή είναι στα 1.978 μέτρα. Το τοπίο και η θέα καταπληκτικά.

Από τον χώρο στάθμευσης των αυτοκινήτων, ο δρόμος συνεχίζει για Σπηλιά, Συκούριο, Λάρισα. Μα τα χωριά του Κίσσαβου προς τον Πηνειό και τα Τέμπη θα τα επισκεφτούμε κάποια άλλη φορά. Τώρα το πυκνό δάσος μας περιμένει.

–Λύκε, λύκε είσαι δω;

ΜΕΛΙΒΟΙΑ

Όσο παράξενο αντηχεί το όνομά της –Μελίβοια το Ομηρικό, Θανάτη ή Αθάνατη το νεότερο– άλλο τόσο παράξενη είναι και η ιστορία τούτου του τόπου και άγνωστη η καταγωγή των κατοίκων της. Η Μελίβοια ήταν πατρίδα και πρωτεύουσα του βασιλιά Φιλοκτήτη, ήρωα του Τρωικού πολέμου. Από την παραλία κάτω λένε πως φύγανε τα πλοία του Φιλοκτήτη για να ενωθούν με τον υπόλοιπο στόλο στην Αυλίδα. Μόνο που δεν είναι εξακριβωμένο αν το σημερινό χωριό, που ανάκτησε το ομηρικό του όνομα, είναι πράγματι χτισμένο στη μυκηναϊκή τοποθεσία ή μήπως η Μελίβοια βρισκόταν προς τη μεριά της Σκήτης, εκεί πιο πάνω από τον Αγιόκαμπο.

Πάντως, είναι γεγονός πως η Μελίβοια ακμάζει στην αρχαιότητα κι ακόμα στα ρωμαϊκά χρόνια και φημίζεται για τις ξακουστές πορφύρες της «*purpura Meliboea*». Αυτή ήταν και η κύρια ασχολία των κατοίκων μέχρι τα μέσα της Τουρκοκρατίας. Μετά, οι πληροφορίες λένε πως οι Αθανατιώτες ασχολήθηκαν περισσότερο με την κατασκευή μεταξωτών υφασμάτων που τα λέγανε «φιτιλιά», την καλλιέργεια των αγρών και την υλοτομία –το ξακουστό χρυσόξυλο της Αθάνατης, που το λένε «σβέντζο».

Κεφαλοχώρι απλωμένο στη πλαγιά του Κίσσαβου, χτισμένο στα σύνορα του πυκνού δάσους που κατηφορίζει ως την Καρίτσα και τη θάλασσα, η Μελίβοια διαθέτει δεκάδες καφενεία για τους περήφανους, σκοτεινούς, μα φιλόξενους κατοίκους της. Καφενεία που λειτουργούν βέβαια μόνον για τον αντρικό πληθυσμό. Οι Αθανατιώτισσες δεν παραβιάζουν ποτέ τους ιερούς χώρους όπου το χαρτοπαίγνιο δίνει και παίρνει. Μόνο μια φορά το χρόνο πατιέται το άβατο και αυτό πάλι γίνεται τις απόκριες. Ντυμένες και καμουφλαρισμένες οι γυναίκες γλεντούν παρέα με τους άντρες στα καφενεία.

Τώρα, βέβαια, τα απόρθητα φρούρια «πατήθηκαν» ως έναν βαθμό. Όλα αλλάζουν στην εποχή μας. Ο ρυθμός αλλαγής όμως στη Μελίβοια είναι ιδιαίτερα αργός. Οι παλιές συνήθειες δεν υποχωρούν εύκολα εδώ. Σταθμός

Χωροφυλακής δεν φτιάχτηκε ακόμα στο χωριό και να σκεφτεί κανείς πως ζούνε εδώ γύρω στις τέσσερεις χιλιάδες άνθρωποι. Το εθιμικό δίκαιο και ο βουνίσιος χαρακτήρας κυριαρχούν στη ζωή του τόπου.

Άνθρωποι του δάσους, δεινοί πεζοπόροι, γεροί πότες και γεροί χαρτοπαίκτες οι Αθανατιώτες διαφέρουν πολύ από τους υπόλοιπους κατοίκους της επαρχίας. Πολλές φορές περπατούν τα έξι χιλιόμετρα ως την Αγιά, για να πάνε στο πανηγύρι ή στα μήλα να δουλέψουν. Διαφέρουν ακόμα και από τους γείτονές τους, τους κατοίκους της Σωτηρίτσας που βρίσκεται απομονωμένη στην απέναντι πλαγιά. Οι ιστορίες λένε –οι διηγήσεις εννοώ– πως εδώ ο νόμος για το τσίπουρο, νόμος που ισχύει για ολόκληρη την επαρχία δεν τηρείται ευλαβικά. Το δάσος κρύβει τόσους αποστακτήρες για ρακί που, όταν κάποιο καλοκαίρι μια φωτιά φούντωσε τα δέντρα κι απ’ τη θερμοκρασία αρχίσανε να σκάνε τα ρακοκάζανα και οι νταμιτζάνες, από τον θόρυβο θαρρούσες πως ήρθε η συντέλεια του κόσμου.

Λένε κι άλλα πολλά οι διηγήσεις, πράγματα παράξενα, ιστορίες του δάσους. Μα η πιο περίεργη απ’ αυτές είναι πως οι βουνίσιοι αυτοί άνθρωποι ήρθαν κάποτε απ’ τη θάλασσα ως εδώ, πως ήταν δηλαδή πειρατές ή κάτι τέτοιο. Σκαρφάλωσαν τις πλαγιές του Κίτσαβου, βρήκαν έναν καλά προφυλαγμένο τόπο και ζήσανε από τότε δίπλα στο δάσος.

Δεν αποκλείεται. Όμως δεν αποκλείεται καθόλου να ’ναι απόγονοι των υπηκόων του Φιλοκτήτη και να διατήρησαν μέσα από τους αιώνες μια δική τους αντίληψη για τη ζωή και την ελευθερία. Σ’ αυτή την εκδοχή ας προσθέσουμε πως αυτοί είναι οι μόνοι που μιλούν τα ελληνικά καθαρά χωρίς, να τρώνε φωνήεντα και χωρίς άλλους τοπικούς ιδιοματισμούς.

METABYZANTINA

Το Μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονα είναι χτισμένο δίπλα στον δρόμο που ενώνει τη Μελίβοια με την Αγιά. Λαγκαδιές και λιβαδάκια, πέρα κάποιο

κοπάδι πρόβατα, μηλιές, βαλανιδιές. Σε μια πλαγιά προβάλλει επιβλητικό στην ερημιά ένα από τα πιο αξιόλογα χτίσματα της μεταβυζαντινής αρχιτεκτονικής.

«Δε θα πρέπει κανείς να περιμένει να δει ένα σημαντικό έργο μεγάλης τέχνης» γράφει για τον Άγιο Παντελεήμονα, ο Steven Runciman. «Μα η εκκλησία και το μοναστηριακό συγκρότημα έχουν όλη τη μεγαλοπρέπεια και τη χάρη της τελευταίας Βυζαντινής περιόδου. Οι τοιχογραφίες, ειδικά αυτές του δέκατου έκτου αιώνα, έχουν μια δικής τους φρεσκάδα και ζωντάνια. Δεν έχουν τίποτα το πρωτότυπο, αλλά οι Βυζαντινοί καλλιτέχνες δεν επεδίωκαν την πρωτοτυπία γιατί είχαν να κάνουν με θέματα αιώνια. Τώρα, αν οι νεότερες τοιχογραφίες, του 1613 και του 1721, φαίνονται συμβατικές και λιγότερο ζωντανές, αυτό ήταν αναπόφευκτο για τους ζωγράφους της εποχής που προσπαθούσαν να διατηρήσουν την παλιά παράδοση έχοντας μάλιστα και ελάχιστες επαφές με τον παραέξω κόσμο».

Ο Άγιος Παντελεήμονας, λοιπόν, είναι ένα από τα πιο σημαντικά δείγματα αρχιτεκτονικής και διακοσμητικής της πρώιμης Τουρκοκρατίας στον τόπο μας, απ' όσα έχουν τουλάχιστον μελετηθεί μέχρι σήμερα. Η πρώτη ιστορημένη χρονολογία βρίσκεται στον νότιο τοίχο του ναού: 1548. Η χρονολογημένη επιγραφή μπορεί να αναφέρεται είτε στην κατασκευή είτε στην επιδιόρθωση της εκκλησίας, μιας και υπάρχουν κατάλοιπα παλιότερων κτισμάτων. Πάντως το ηγουμενείο και η τράπεζα –η μοναστηριακή τραπεζαρία δηλαδή– όπως και τα κελιά είναι νεότερα.

Δυο χρόνια κράτησαν οι εργασίες για την αναστήλωση της μονής. Η προσφορά του Ball State University, που οργάνωσε την επιστημονική αποστολή και πλήρωσε τα έξοδα της αναστήλωσης, καθώς και του καθηγητή Κουμουλίδη, ο οποίος ηγήθηκε των εργασιών, νομίζω ότι πρέπει οπωσδήποτε να αναφερθούν. Γιατί δίχως αυτή την ευεργετική πανεπιστημιακή πρωτοβουλία, ο Άγιος Παντελεήμονας θα κατέρρεε με τον καιρό, όπως πολλά άλλα αξιόλογα μνημεία.

Μόνο τα κελιά δεν αναστήλωσαν οι ξένοι. Γιατί, δεν ξέρω. Όμως έτσι που τα βλέπει κανείς σήμερα, μπορεί να πάρει μια ιδέα για τα ρήγματα του μοναστηριού πριν από την αναστήλωση. Παρ' όλα αυτά, έτσι που στέκουν ετοιμόρροπα και πρέπει να ισορροπήσεις με προσοχή στα τεράστια δοκάρια, να μη πατήσεις στις ύποπτες σανίδες, για να φτάσεις ως το βάθος του διαδρόμου, ως τη βιβλιοθήκη, το κελί του ηγούμενου και τον ξενώνα, προσθέτουν μια γραφικότητα στον περιποιημένο γύρω χώρο.

Ένα μεγάλο δωμάτιο με τζάκι, ένα τόσο δα παράθυρο που βλέπει τις βουνοπλαγιές και πέρα το Αιγαίο, ο μοναστικός ορίζοντας έχει πάντα κάτι το αξιοθαύμαστο στην απομόνωσή του. Αυτά έχει να δει ο ριψοκίνδυνος που θα πατήσει στα δοκάρια και θα φτάσει ως την άκρη του συγκροτήματος. Αν κάποια σανίδα υποχωρήσει, θα βρεθεί δίχως άλλο στο μαγειρείο, στις αποθήκες ή τα εργαστήρια που βρίσκονται στο ισόγειο, ακριβώς κάτω από τα κελιά.

Από τις πολεμίστρες, στο δεύτερο πάτωμα του ηγουμενείου, μπορείς να σημαδέψεις όποιον έρχεται προς τα εδώ από τον δρόμο της Αγιάς.

ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ

Η περιήγησή μας τελειώνει, ή μάλλον καταλήγει, κάπου εδώ. Η Αγιά απέχει πια τρία χιλιόμετρα από τη Μονή του Αγίου Παντελεήμονα. «Αυτή η κωμόπολη, που εμφανίζεται σαν μια πολιτισμένη όαση στο κέντρο της βαρβαρίας, είναι η πολιτεία οκτακοσίων χριστιανικών οικογενειών που διοικούνται πνευματικά από τον Μητροπολίτη Δημητριάδος. Μεγάλα σπίτια, μουριές κι οπωροφόρα δέντρα, αναγγέλλουν τη σημερινή πρωτεύουσα των κατοίκων, η οποία ονομάζεται Μάγνητες. Εκεί, κάτω από έναν όμορφο ουρανό, στο κέντρο μιας εύφορης πεδιάδας, ανάμεσα σε ρυάκια και πηγές, κατάφεραν να ζήσουν –σαν σε μια άλλη Εδέμ– έξι χιλιάδες άνθρωποι, ενωμένοι κάτω από κοινή θρησκεία και συμφέροντα».

Έτσι είδε την Αγιά ο Rouqueville στο μεγάλο ταξίδι που έκανε τα προεπαναστατικά χρόνια στην Ελλάδα. Αυτήν την Αγιά του Γάλλου περιηγητή και τόσων άλλων ιστορικών πηγών προσπαθήσαμε να ανακαλύψουμε. Μοναδικό έθιμο, που με συνειδητή προσπάθεια πάει να ζωντανέψει κάποιες παλιότερες μέρες της τουρκοκρατούμενης κωμόπολης, είναι το φημισμένο στα Βαλκάνια πανηγύρι της. Διαρκεί οχτώ μέρες και γίνεται πάντα την πρώτη βδομάδα του Σεπτεμβρίου.

Χιλιάδες άνθρωποι επισκέφτηκαν την Αγιά το περασμένο καλοκαίρι [του 1975] για το ξαναζωντανεμένο πανηγύρι της, έτσι όπως πάει να εξελιχθεί σε καλλιτεχνικό γεγονός με εκθέσεις ζωγραφικής και είδη λαϊκής τέχνης απ' τα γύρω χωριά. Μόνο με τέτοια μορφή μπορεί να περισωθεί. Γιατί η άλλη του μορφή, την εποχή που οι Αγιώτες κατέβαιναν μέχρι τον Βόλο για να σιδερώσουν μια-μια τις πτυχές της μαύρης ή λουλακί βράκας τους, ώστε να εμφανιστούν άψογοι στο πανηγύρι, κι έφταναν οι ηλιοκαμένοι Καραγκούνηδες του κάμπου με τα σαλβάρια και τα μικρά σεγκούνια, και οι Μαϊμουλιώτες με τα μακριά μέχρι τους αστραγάλους σαλβάρια τους και τα ψηλά σωληνωτά φέσια τους, οι Βλάχοι με τα κατάλευκα τζουπούνια και οι Σαρακατσαναίοι με τα σελάχια στη μέση και τα κόκκινα τσαρούχια με τις ολοστρόγγυλες φούντες, οι γενειοφόροι Εβραίοι της Λάρισας με μακριά αντεριά αλατζαδένια, κι έφταναν οι Τούρκοι, οι Αλβανοί και οι Αιθίοπες κι, ακόμα, οι χρυσογαϊτανούσες Κισσαβίτισσες με τα πτυχωτά φορέματα τα κασμιρένια, τα λινόμεταξα ή αγνομέταξα, ανάλογα με τις οικονομικές τους δυνατότητες, οι Βλάχες με τα μακριά και βαριά τους πανωφόρια, οι πολυκεντημένες Σαρακατσάνισσες και οι Τουρκάλες με τους φερετζέδες, οι μουσικάντηδες και οι έμποροι, ζωέμποροι, δερματέμποροι, μικρέμποροι και σαράφηδες, αθλητές και καβαλάρηδες, στραγαλατζήδες και χρυσικοί, χαλβατζήδες και παπουτσήδες, εκείνη η μορφή του περίφημου πανηγυριού έσβησε οριστικά στα τέλη του περασμένου αιώνα. Ότι και να έγινε μετά το 1912, η

πανήγυρης δεν μπόρεσε ποτέ να αποκτήσει ξανά το παλιό της ύφος και τη διαβαλκανική σημασία της.

Επίλογο το κομμάτι δεν έχει. Νομίζω πως ό,τι είχα να πω για την επαρχία χώρεσαν και με το παραπάνω στην κυρίως διήγηση. Για το κλείσιμο άφησα μόνον κάτι. Με επιμέλεια φρόντισα να μην αναφερθώ ούτε στιγμή στο αρχοντόσπιτο της Αγιάς. Ελπίζω πως διαβάζοντας το «αφιέρωμα» θα μου συγχωρεθεί τούτη η παράλειψη. Άλλωστε αυτό αποτελεί και τον επίλογο.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Αυτό το μικρό αφιέρωμα άργησα πολύ να το γράψω. Γιατί είναι πολύ προσωπικό κι είναι πάντα δύσκολο παρουσιάζεις έναν δικός σου άνθρωπο. Πάντα νομίζεις πως για κάτι που αγαπάς θα 'ναι εύκολο να μιλήσεις, μα όταν έρθει η ώρα, βλέπεις το άσπρο χαρτί μπροστά σου και το μολύβι δεν προχωράει.

Εκεί λοιπόν στην Αγιά, πήγα πριν από κάμποσο καιρό για να επισκεφθώ το μοναδικό αρχοντόσπιτο που διατηρείται ακέραιο. Το μόνο που γνώριζα γι' αυτό, ήταν πως άνηκε στην οικογένεια του μεγαλέμπορα Κλεάνθη Αλεξούλη. Περιμένοντας να μου ανοίξουν, χάζευα το τυπικό βορειοελλαδίτικο σπίτι που μοιάζει πολύ με τα πηλιορείτικα. Χάζευα και την περιποιημένη αυλή του. Μια μικροκαμωμένη γυναίκα με κάτασπρα μαλλιά και ζωνρό βήμα βγήκε να μου ανοίξει.

Εκείνη την πρώτη μέρα, η Καλυψώ Αλεξούλη, κόρη του Κλεάνθη, μου έδειξε το σπίτι, τα ξυλόγλυπτα ταβάνια, τα βιβλία, το γραφείο του πατέρα, τα φορέματα και τα μεταξωτά στα μπαούλα. Μου μίλησε για τα κουκούλια και το χρυσόξυλο της Αθάνατης, «σβέντζο» το λένε, και με την κίτρινη ουσία που κρύβει μέσα του έβαφαν βαμπάκια και μετάξια· μου μίλησε για τα κάρα που πήγαιναν φορτωμένα στον Βόλο, τα γραφεία του πατέρα στην Αθήνα, το

Μιλάνο και τη Μασσαλία, για τους Γάλλους σύμμαχους που ήρθαν το 1917 στην Αγιά και τους δέχτηκε ο Κλεάνθης.

Μια ζεστή –παλλόμενη– φωνή ενός βαθιά καλλιεργημένου ανθρώπου, που μεγάλωσε σε μια μακρινή εποχή, κόρη ενός πρωτοπόρου ανθρώπου, η Καλυψώ δεν έπαψε ποτέ να μαθαίνει, να πληροφορείται, να μελετάει και να προσαρμόζεται στις νέες εποχές που ήρθαν, στα δεινά που ακολούθησαν την πτώση της μεταξοκαλλιέργειας: ο Πόλεμος, η Κατοχή, η Αντίσταση, ο Εμφύλιος και τ' άλλα. Ρήμαξε κείνα τα χρόνια το σπιτικό, σκορπίσαν τα παιδιά του Αλεξούλη κι όταν μαζεύτηκαν ξανά στο σπίτι (επιστρέφοντας από εξορίες και στρατόπεδα πολιτικών κρατουμένων), το επιδιόρθωσαν όσο μπόρεσαν –συνέχεια χρειάζεται φροντίδα, είναι κοντά εκατόν ογδόντα χρονών.

Το πλούσιο λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί, τα στρωτά ελληνικά της, η ακριβολογία στην έκφραση, δημιουργούν μια ευχάριστη αίσθηση, σπάνια. Η Καλυψώ τέλειωσε το Αρσάκειο στα 1924 και πήρε το δίπλωμα της δασκάλας. Η διήγηση είναι μαγευτική. Ανασταίνει έναν ολόκληρο κόσμο. Οι δουλειές του σπιτιού, η μάνα, το προσωπικό, οι απριλιάτικες φούριες και το άνοιγμα του σπόρου, τα πλοία στον Βόλο, οι φορτωτικές και πάνω απ' όλα ο Κλεάνθης, ο πατέρας που αγαπούσε τον Όμηρο κι ονόμασε Καλυψώ την κόρη του και την έστειλε, μάλιστα τότε, κοριτσάκι, στην Αθήνα για να σπουδάσει.

Τόσο γοητευτική ήταν εκείνη η διήγηση στο σαλόνι με τη βιεννέζικη σόμπα και το σπιτικό cherry, που δεν μπόρεσα να κρατήσω σημειώσεις. Ούτε καν το σωτήριο κασετόφωνο δεν σκέφτηκα να χρησιμοποιήσω.

Έτσι, σε δυο μέρες ξαναβρέθηκα στην Αγιά. Αυτή τη φορά η Καλυψώ με δέχτηκε στην κουζίνα –τα πελώρια σπίτια πάσχουν μόνιμα από το πρόβλημα της θέρμανσης– και κει περάσαμε όλη τη μέρα συζητώντας.

Τώρα που ξαναπήγα, συμπλήρωσα τις σημειώσεις μου και να η ιστορία με δυο λόγια.

Ο Κλεάνθης Αλεξούλης γεννήθηκε στα 1841. Πήγε σχολαρχείο και γυμνάσιο στη Λάρισα. Ύστερα ταξίδεψε στην Πόλη, στους συγγενείς της μάνας του της Κατίγκως, στο Φανάρι. Η Κατίγκω Πρωτοψάλτη ήταν ανεψιά δεσπότη και κόρη του μουσικού της Σχολής της Χάλκης. Στα 1839, παντρεύτηκε τον Γιώργη Αλεξούλη. Τα φορέματα αυτά είναι δικά της από κει... εκατόν σαράντα χρόνια πέρασαν και δεξ το ύφασμα, τίποτα δεν έπαθε. Γυαλίζουν οι χρυσοκλωστές, μα η γιαγιά η κακομοίρα χήρεψε πολύ νέα. Ίσα-ίσα πρόφτασε τρία παιδιά να κάνει και πέθανε ο Γιωργής.

Μόλις γύρισε ο Κλεάνθης από το ταξίδι στην Πόλη, βάζει μπροστά να στήσει μια καινούρια δουλειά. Θεξ τα όσα είδε κι έμαθε στην πρωτεύουσα, θεξ η μελέτη, δεν ξέρω, πάντως ο πατέρας πολύ νέος τότε, συνέλαβε την ιδέα για εμπόριο. Αλληλογραφεί με τη Γαλλία, έρχονται και μοιράζονται οι σπόροι σ' ολόκληρη την επαρχία Αγιάς κι ως τα χωριά της επαρχίας Λαρίσης –δημιουργούνται έτσι τα μεταξοσκωλικοτροφεία. Το 1865, κατανέμεται η δουλειά. Ο ένας αδελφός τρέχει στα χωριά, ο άλλος φροντίζει τη μεταφορά, τη διεκπεραίωση. Ο Κλεάνθης έχει τη γενική ευθύνη. Παντρεύεται την Αριστέα Καραβίδα, κόρη του Ηπειρώτη σχολάρχη της Αγιάς, οικογένεια πολυπληθέστατη, σκορπισμένη στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, άνθρωποι μορφωμένοι. Η μητέρα άφησε τον τετραώροφο πύργο των Καραβίδα (στην Αγιά) –τόρα έπεσε το τελευταίο πάτωμα, μου κάνει κακό να πάω μέσα, έχω τόσες αναμνήσεις– και ήρθε εδώ στο σπιτικό των Αλεξούληδων.

Εμείς αγαπάμε πολύ αυτό το σπίτι και είπαμε με τα αδέλφια μου να το χαρίσουμε στο κράτος. Όμως εδώ και χρόνια το Υπουργείο Πολιτισμού δεν έκανε τίποτε, δεν έδειξε κανένα ενδιαφέρον. Ήρθε μια φορά ο επιμελητής Βυζαντινών Αρχαιοτήτων από τον Βόλο, ενθουσιάστηκε. Τον μεταθέσανε όμως και κανείς άλλος δεν φάνηκε. Χρειάζεται συντήρηση το σπίτι. Το πάνω ιδίως. Εμείς θα ζούμε στο κάτω. Οι επισκέπτες μπορούν να ανεβαίνουν κατευθείαν πάνω –χαρά θα μας κάνει να τους δεχόμαστε. Ό,τι αντικείμενα υπάρχουν θα τα βάλουμε πάνω στη μεγάλη σάλα, φτάνει να ασχοληθεί το

Υπουργείο για να μείνει κάτι από την ιστορία της Αγιάς του περασμένου αιώνα [του 19ου].

Το μισό αρχοντικό είναι χαρισμένο στο Γηροκομείο κι ένας φοβερός ξύλινος φράχτης χωρίζει κάθετα τον τεράστιο χώρο στα δύο. Το ένα κομμάτι, αυτό που δωρίθηκε στο Γηροκομείο, καταστρέφεται ανεπανόρθωτα μέρα με τη μέρα. Κανείς δεν ασχολείται. Το άλλο το συντηρούν με κόπο οι Αλεξούληδες, ιδίως η Καλυψώ.

Βαρεία κληρονομιά. Δύσκολο στους καιρούς μας να φέρεις βόλτα ένα σπιτικό που το χτίσανε γκέγκηδες στα 1800. Άλλοτε, παιδιά πολλά το ζωντανεύανε, προσωπικό πολύ και εργάτριες και υποτακτικοί το φροντίζανε. Σήμερα πια, μόνον η αγάπη και η συνείδηση της σημασίας του το έχει διατηρήσει. Ως πότε;

Αν ποτέ πραγματοποιηθεί το όνειρο της Καλυψώς, θα αναστηθεί με κρατική φροντίδα ένα ακόμα δείγμα του μεγάλου λαϊκού πολιτισμού, αυτού που

αναπτύχθηκε εδώ, παράλληλα με την εμπορική δραστηριότητα και τις φιλελεύθερες ιδέες που έρχονταν από την Ευρώπη σ' ένα κλίμα καλλιεργημένων ανθρώπων με πίστη στον εαυτό τους και την πατρίδα.

Το μυθικό μπαούλο της γιαγιάς θα ανοίξει και δίπλα στους χάλκινους δίσκους και τον επίχρυσο καθρέφτη, την εμπορική αλληλογραφία του περασμένου αιώνα και τα πολύτιμα στοιχεία που προσθέτει αυτή, στη νεοελληνική ιστορία, θα μπορεί κανείς να δει τις θαυμάσιες εκείνες εκδόσεις του 1800, τόσο τον Όμηρο που αγαπούσε ο μεγαλέμπορας, μαζί με τις παρτιτούρες για πιάνο που λατρεύει η Καλυψώ, την πρώτη έκδοση της *Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους* στη βιβλιοθήκη στη μεγάλη σάλα του σπιτιού.

Σύντομη βιβλιογραφία:

–*Όσιος Συμεών ο Ανυπόδητος και Μονοχίτων*, ιστορικό αφήγημα του Θεόδωρου Χατζημιχάλη

–*Ένα πανηγύρι στα χρόνια της Σκλαβιάς*, του Θ. Χατζημιχάλη. Και τα δυο βιβλία στις Εκκλησιαστικές Εκδόσεις Εθνικής 150ετηρίδος με εισαγωγή και σχόλια Γιάννη Σακελλίωνος

–*The Art and Architecture of the Monastery of Saint Panteleimon*, by John Koumoulides and Chr. Walter Zeno, London 1975

–*Γη και Γεωργοί της Θεσσαλίας*, Δ. Τσοποτού, εκδ. Επικαιρότητα, ανατύπωση από την έκδοση του 1912.

Για περισσότερο διάβασμα

–*Αρχείο Θεσσαλικών Μελετών* τόμοι Β' και Γ'

–*Θεσσαλία*, υπό Ν. Γεωργιάδου, Αθήνα 1880

–*Ιστορία Βόλου και Αγιάς*, Γιάννη Κορδάτου (εξαντλημένο)

–*Διάφορα μελετήματα δημοσιευμένα στη λαρισινή εφημερίδα Ελευθερία*

–«Πρόσωπα και περιστατικά στην επαρχία Αγιάς τον καιρό του '21», Γ. Σακελλίωνος, περιοδικό *ΗΩΣ* στο τεύχος *Αφιέρωμα στη Θεσσαλία*, 1966.

Μαριάννα Κορομηλά, Ιανουάριος 1976

